

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
72312, м. Мелітополь,
Запорізька область вул. Гетьманська, 20
Мелітопольский государственный педагогический
университет имени Богдана Хмельницкого
72312, г. Мелітополь,
Запорожская область ул. Гетьманская, 20
Melitopol State Pedagogical University
named after Bogdan Khmelnytsky
72312, m. Melitopol Zaporizhia region, Hetman Street, 20

РОЗВИТОК ПРОЦЕСУ ГУМАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ ВЧЕНИХ

Постановка проблеми у загальному вигляді. У другій половині ХХ – початку ХХІ століття в умовах глобалізації, інтеграції, реформування та модернізації освіти однією із провідних проблем педагогічної науки стає вивчення людини. В контексті реалізації гуманістичної тенденції у соціальній дійсності передбачено зміну ставлення до особистості, визнання її найвищою цінністю. Принцип гуманізму стає провідним у виховному процесі, яким визначаються актуальні нормативно-правові документи: Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки, Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті, Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Вивчення літератури (історичної, педагогічної), низки дисертаційних досліджень свідчать, що питання гуманістичного виховання, зокрема у вищих навчальних закладах України, не набули цілісного вивчення.

З різних аспектів багатьма педагогами, психологами і філософами досліджується проблема гуманізації виховного процесу, підготовки педагогічних кадрів для її розв’язання.

Так, наприклад, В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень розглядають наукові положення філософії освіти й виховання (основні категорії теорії цінностей, розробка методологічних положень для їх розгляду); В. Бабич, В. Білоусова, А. Бойко, Ю. Підборський, К. Плівачук, О. Савченко, В. Сипченко, О. Сухомлинська присвячують свої дослідження формуванню гуманних взаємовідносин у різних видах діяльності; Г. Балл, І. Бех, О. Киричук досліджують основні положення вікової і загальної психології; Г. Васянович, М. Євтух висвітлюють у своїх працях виховний ідеал гуманізації виховного процесу, особливості гуманізації професійної підготовки вчителя; Т. Грабовська, О. Тепла зор-

середжують свою увагу на теорії та методиці формування гуманістичних цінностей студентів вищих навчальних закладів тощо.

Серед сучасних досліджень є роботи, присвячені вихованню гуманності у студентів (О. Андрійчук, Л. Бобко, А. Міняйлова, Т. Ткачук), гуманістичному вихованню підлітків (І. Шевчук), зростанню студентів в освітньому процесі вищих навчальних закладів (Р. Сопівник), формуванню гуманістичної спрямованості майбутнього вчителя (А. Кудусова) тощо.

Формулювання цілей статті. Метою статті є узагальнення поглядів учених на розвиток процесу гуманізації у вищих навчальних закладах України як умови всебічного розвитку студентської молоді.

Для реалізації мети було поставлено завдання: вивчити генезу проблеми гуманізації виховного процесу у вищій школі України від часів Київської Русі до сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для окреслення ключового поняття нашого дослідження звернемося до визначення поняття «гуманізм» та «гуманізація освіти».

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «гуманізм» подано у двох значеннях: 1. Прогресивний рух епохи Відродження, спрямований на утвердження моральних прав людини на земне щастя, чуттєві радощі та вільний вияв її прагнень і бажань. 2. Ставлення до людини, прийняте турботою про її благо, повагою до її гідності; людяності [4, с. 201].

Поняття «гуманізм» розуміємо як людяність, любов до людей, високий рівень психологічної терпимості, толерантності, поваги до особи та її гідності.

Ми погоджуємось із твердженням І. Беха, що «гуманізм у вихованні – це певна світоглядна позиція, яка в центр буття ставить людину, і тому все в цьому світі набуває значення, смислу і цінності лише у співставленні з нею, розміщується навколо неї як найвищої цінності»

[1, с. 23]. У своєму словнику «Український педагогічний словник» С. Гончаренко визначає поняття «гуманізація освіти» як «центральна складова нового педагогічного мислення, яка передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворчої функції» [5, с. 76]. Розглядаючи гуманістичну спрямованість системи освітнього процесу, ми погоджуємось із визначенням Р. Беланової про вищу освіту. Дослідниця вважає, що вища освіта – це основа духовного розвитку суспільства і окремої людини. Від її якості залежить інтелектуальний, культурний, моральний рівень народу і ставлення до нього в світі [2, с. 46].

Перші педагогічні ідеї і концепції гуманізму були розроблені античними філософами Стародавньої Греції, Риму, Китаю та продовжували формуватися в період Київської Русі. Запровадження християнства на Русі призвело до поширення християнського гуманізму, за яким зосереджувалась увага на внутрішньому світі людини, на її моральності: повага до старших, милосердя тощо. Яскравим прикладом може послужити стародавня пам'ятка «Повість минулих літ», зокрема твір «Повчання Володимира Мономаха дітям», в якому зосереджено гуманістичні ідеї – у повчанні князя про виховання дітей любові до ближнього: «Усього ж паче – убогих не забувайте, але настільки є змога, по силі годуйте і подавайте сироті, і за вдовицю вступитеся самі, а не давайте сильним погубити людину...» [3, с. 32], «старших шануйте як отця, а молодих – як братів» [3, с. 33].

Ще однією писемною пам'яткою давньоруської культури є «Слово про закон і благодать» Іларіона Київського. Автор у творі розмірковує про сутність людини, її призначення, обґрунтовує гуманістичне спрямування доброчинності, милостивості князя у ставленні до інших. Свою увагу на проблемі гуманізації виховного процесу у вищій школі зосереджували українські мислителі XV-XVIII століть, зокрема П. Русин, С. Сковорода та інші. Науковці надавали перевагу доброчесності, стверджуючи, що це найвища та єдина справжня цінність людського життя. Проблема гуманізації виховання поряд з «філософією серця» та «скраданою працею» є однією зі значних у науковому та творчому доробку Г.С. Сковороди.

Так, наприклад, у творі «Вдячний Єродій» автор стверджує: «Народженого до добра неважно навчити добру – навчити чи принатурити, чи призвичаїти...» [10, с. 63]. Філософ наголошує на повазі до батьків, зазначаючи, що «з молодості годували мене з немовляти, а мені належить годувати їх у їхній старості» [3, с. 150]; розмірковує про «добре серце», наголошуючи, що воно «є те ж саме, що вічно плинне

джерело, з якого вічно витікають чисті потоки, знай, помисли» [3, с. 154].

Послідовник Г. Сковороди П. Юркевич у своїй творчості зосереджував увагу на ідеї високого призначення людини для вдосконалення навколишнього світу на основі гуманістичних цінностей, які пізнаються не лише розумом, а і серцем: терпіння, справедливість, віра, любов до ближнього, патріотизм тощо [6, с. 17].

Відомий український педагог О. Духнович вбачає обов'язки педагога не лише у передачі знань, а, перш за все, виховання в особистості «нравов, воспитание добродетелей» [10, с. 89]. Результатом виховання він вважав людину, що живе суспільними інтересами та прагне до істини, добра, людяності, поєднує інтереси всього народу зі своїми особистими [10, с. 89].

Виховання людини, що прагне до гуманності, працьовитості, відповідальності було актуальним для К. Ушинського та І. Огієнка. У своїх творах І. Огієнко звертає увагу на «добро» і «зло», «совість» і «сумління», стверджуючи, що світ щасливий лише тоді, коли в ньому багато добра [6, с. 17]. К. Ушинський надавав перевагу вивченню рідної мови: «Поки жива мова народна в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства більш нестерпного, як те, що хоче відняти в народі спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків...» [10, с. 93].

Пошук практичних шляхів реалізації виховних ідеалів народу на основі гуманістичних засад – любові до людини, поваги до її гідності – переважали у працях Г. Ващенка та С. Русової.

В цьому аспекті залишаються актуальними виховні ідеали А. Макаренка та В. Сухомлинського. Так, наприклад, А. Макаренко прагнув виховати повноцінних громадян, наголошуючи при цьому на гуманному ставленні до вихованців із поєднанням з вимогливістю та дисципліною: «Якомога більше поваги до людини, якомога більше вимогливості до неї» [7, с. 12; 8].

Для В. Сухомлинського визначальними ідеалами в педагогіці були гуманізм та людська доброта: «Зло, яке чинить хтось і яке мені особисто ніякої шкоди не завдає, буде сприйняте і пережите мною як особисте горе лише тоді, коли я не раз пережив радість, роблячи для людей добро, не дістаючи від цього ніякої вигоди, але переживаючи задоволення тільки від того, що я творю добро, таким правилом керуємося ми в практиці виховної роботи, добиваючись єдності поведінки і свідомості» [7, с. 15; 8].

Гуманне ставлення до інших педагог підносить до рівня громадського обов'язку людини. «Високоморальні, гуманні вчинки, які свідчать про повагу до людської гідності, є запорукою формування благородства особистості, умовою морального прогресу суспільства» [7, с. 16].

За радянських часів у вищій школі домінувала орієнтація суто на фахову підготовку, що призвело до заміни одвічних загальнолюдських цінностей цінностями певної ідеології, що спричинило культивування технократичного світогляду, який «ставить мету вище від засобу, вище від моральних категорій совісті й гідності, техніку вище від духовних цінностей людини» [6, с. 18]. Тому значна увага науковців зосереджувалася на формуванні гуманістичних соціально значущих цінностях та ідеалах.

Теоретичні розробки та практичний досвід з реалізації ідей гуманізації виховного процесу у вищій школі знайшли своє відображення у Законі України «Про вищу освіту», у «Концепції національного виховання» тощо. Закон України «Про вищу освіту» визначає головними факторами гуманізму і дегуманізму, пріоритетність загальнолюдських цінностей над політичними інтересами, органічний зв'язок з національною історією, культурою і традиціями, гнучкістю прогностичності системи освіти: «Освіта в

Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами» [9].

Гуманістична орієнтація сучасної науки посилює увагу до наукової розробки проблем, пов'язаних із духовно-моральним розвитком цінностей особистості. Науковці прагнуть осмислити сутність цінностей, запропонувати шляхи гуманістичного розвитку особистості.

Висновки. Проведений нами аналіз дає підстави стверджувати, що і на сьогодні погляди вчених залишаються актуальними, оскільки гуманізація виховного процесу надає пріоритетності загальнолюдським якостям, людська особистість стає найвищою цінністю, віддзеркаленням у житті вищого навчального закладу тенденцій гуманізації сучасного суспільства.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у ґрунтовному вивченні сутності проблеми гуманізації виховного процесу у вищих навчальних закладах України.

Література

1. Бех І. Гуманізм у вихованні підростаючої особистості / І. Бех // Рідна школа. – 1995. – № 9. – С. 23-25.
2. Беланова Р. Духовність. Гуманізм. Вища школа / Р. Беланова // Рідна школа. – 2001. – № 9. – С. 46-48.
3. Васюк О. В. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / О.В. Васюк, І. В. Сопівник. – К., 2010. – 600 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. редактор В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник // С.У. Гончаренко. – К.: «Либідь», 1997. – 366 с.
6. Грабовська Т. О., Тепла О. М. Формування гуманістичних цінностей у студентів вищих навчальних закладів: теорія та методика: [монографія] / Т. О. Грабовська, О. М. Тепла. – Рівне: Волинські обереги, 2012. – 256 с.
7. Грицюк Б. А. Гуманітаризація і гуманізація педагогічного процесу в школі: Посібник. – Снятин: Видавничо-друкарська фірма «Прут Принт», 1998. – 96 с.
8. Гук О. Ф. Гуманізація освітнього процесу у вищому навчальному закладі / О. Ф. Гук // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. – К.: Логос, 2012. – Вип. 14. – 2012. – 232 с.
9. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. // Режим доступу до статті: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/1556-18/page6>.
10. Пашенко Д. І. Генезис гуманістичних ідей у педагогіці / Д.І. Пашенко. – К.: Науковий світ, 2001. – 278 с.

References

1. Bekh I. Humanizm u vykhovanni pidrostaiuchoi osobystosti / I. Bekh // Ridna shkola. – 1995. – № 9. – S. 23-25.
2. Bielanova R. Dukhovnist. Humanizm. Vyshcha shkola / R. Bielanova // Ridna shkola. – 2001. – № 9. – S. 46-48.
3. Vasiuk O. V. Khrestomatiia z istorii vitchyznianoї pedahohiky / O.V. Vasiuk, I.V. Sopivnyk. – K., 2010. – 600 s.
4. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / Uklad. i holov. redaktor V. T. Busel. – K.: Irpin: VTF «Perun», 2004. – 1440 s.
5. Honcharenko S. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk // S.U. Honcharenko. – K.: «Lybid», 1997. – 366 s.
6. Hrabovska T. O., Tepla O. M. Formuvannia humanistychnykh tsinnosti u studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv: teoriia ta metodyka: [monohrafiia] / T. O. Hrabovska, O. M. Tepla. – Rivne: Volynski oberehy, 2012. – 256 s.
7. Hrytsiuk B. A. Humanitaryzatsiia i humanizatsiia pedahohichnoho protsesu v shkoli: Posibnyk. – Sniatyn: Vydavnycho-drukarska firma «Pрут Prynт», 1998. – 96 s.
8. Huk O. F. Humanizatsiia osvithnoho protsesu u vyshchomu navchalnomu zakladi / O. F. Huk // Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky: Zbirnyk naukovykh prats. – K.: Lohos, 2012. – Vyp. 14. – 2012. – 232 s.
9. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Elektronnyi resurs]. // Rezhym dostupu do statii: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/1556-18/page6>.
10. Pashchenko D. I. Henezys humanistychnykh idei u pedahohitsi / D.I. Pashchenko. – K.: Naukovyi svit, 2001. – 278 s.

Білоконь Г. А. Розвиток процесу гуманізації системи вищої педагогічної освіти України у науковому доробку вчених.

У статті подається аналіз наукового доробку вчених на проблему гуманізації системи вищої педагогічної освіти України як умови всебічного розвитку студентської молоді. Для реалізації мети було поставлено за-

вдання: вивчити генезу проблеми гуманізації виховного процесу у вищій школі України від часів Київської Русі до сьогодення.

Автором вперше проаналізовано й узагальнено матеріали з розвитку процесу гуманізації системи вищої школи України від часів Київської Русі до сьогодення.

Об'єктом нашого дослідження є розвиток процесу гуманізації системи вищої педагогічної освіти України у науковому доробку вчених.

Предметом дослідження є форми, методи, засоби та особливості розвитку процесу гуманізації системи вищої педагогічної освіти України у науковій спадщині вчених.

Практичне значення полягає в тому, що теоретичні положення й узагальнений практичний досвід розвитку процесу гуманізації системи освіти можуть бути використані в навчально-виховній роботі педагогічної освіти при вивченні курсів історії педагогіки, загальної педагогіки, у керівництві курсовими та дипломними роботами студентів.

Визначено, що погляди вчених є актуальними і на сьогодні, оскільки гуманізація виховного процесу надає пріоритетності загальнолюдським якостям; людська особистість стає найвищою цінністю, віддзеркаленням у житті вищого навчального закладу тенденцій гуманізації сучасного суспільства. Гуманістична орієнтація сучасної науки посилює увагу до наукової розробки проблем, пов'язаних з духовно-моральним розвитком цінностей особистості. Науковці прагнуть запропонувати шляхи гуманістичного розвитку особистості.

Ключові слова: виховання, вища освіта, гуманізм, гуманізація освіти, гуманістичне виховання, гуманістичні цінності, розвиток особистості, студентська молодь.

Белоконь Г. А. Развитие процесса гуманизации системы высшего педагогического образования Украины в научном наследии ученых.

В статье подается анализ научного наследия ученых на проблему гуманизации системы высшего педагогического образования Украины как условия всестороннего развития студенческой молодежи. Для реализации цели была поставлена задача: изучить генезис проблемы гуманизации воспитательного процесса в высшей школе Украины со времен Киевской Руси до наших дней.

Автором впервые проанализировано и обобщено материалы по развитию процессов гуманизации высшей школы Украины со времен Киевской Руси до наших дней.

Объектом нашего исследования является развитие гуманизации системы высшего педагогического образования Украины в научном наследии ученых.

Предметом исследования – являются формы, методы, средства и особенности развития процесса гуманизации системы высшего педагогического образования Украины в научном наследии ученых.

Практическое значение заключается в том, что теоретические положения и обобщенный практический опыт развития гуманизации системы образования могут быть использованы в учебно-воспитательной работе педагогического образования при изучении курсов истории педагогіки, общей педагогіки, в руководстве курсовыми и дипломными работами студентов.

Определено, что взгляды ученых актуальны и сегодня, поскольку гуманизация воспитательного процесса предоставляет приоритетности общечеловеческим качествам; человеческая личность становится высшей ценностью, отражением в жизни высшего ученого заведения тенденций гуманизации современного общества. Гуманистическая ориентация современной науки усиливает внимание к научной разработке проблем, связанных с духовно-нравственным развитием ценностей. Ученые стремятся предложить пути гуманистического развития личности.

Ключевые слова: воспитание, высшее образование, гуманизм, гуманизация образования, гуманистическое воспитание, гуманистические ценности, развитие личности, студенческая молодежь.

Bilokon' G. The development of the processes of humanization of the system of higher pedagogical education of Ukraine in the scientific heritage of the scientists.

In the article the analysis of scientific heritage of the scientists on the problem of humanization of the system of higher pedagogical education of Ukraine as conditions for the comprehensive development of students. For the implementation of the goals were objectives: to study the Genesis of the problems of humanization of the educational process in the higher school of Ukraine from the times of Kiev Rus to the present.

Scientific novelty of research consists that on the basis of analysis and generalization of materials traced the development of the process of humanization of higher school of Ukraine from the times of Kiev Rus to the present.

The object of our study is to develop a process of humanization of education degree in Ukraine scientific achievements of scientists. The subject of the study – there are forms, methods, tools, and features of the process of humanization of education degree in a scientific heritage of Ukraine scientists.

The practical significance lies in the fact that the theoretical principles of the generalized practical experience in the development of the process of humanization of the education system can be used in educational work of teacher education while studying the history of pedagogy, General pedagogy, the leadership course and diploma works of students.

It is determined that the views of scientists, still relevant today, because the humanization of the educational process gives priority to universal human qualities, the human personality becomes the Supreme value, reflected in the life of institutions of higher academic institutions of the tendencies of humanization of the modern society. Humanistic orientation of modern science reinforces the attention to the scientific development of problems related to the spiritual and moral development values. Scientists seek to promote humanistic development of the individual.

Key words: education, higher education, humanism, humanistic education, humanization of education, humanistic values, personal development, students.